

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת אחרי מות-קדושים תשע"ב
"וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ"

מצות "בְּצִדְקַת תְּשַׁפֵּט עַמִּיתְךָ" מסייעת לקיום

מצות "וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ"

התורה אומרת בפרשתנו: "לא תקם ולא תטור את בני עמך, וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח). מה פירוש "כָּמוֹךָ"? הרי "לא יקבל לב האדם, שיאהב את חברו כאהבתו את נפשו" (רמב"ן שם) שזהו נגד הטבע!¹

אולי אפשר לבאר כך: אדם חושב לפעמים: "נכון, מצוה לאהוב כל יהודי; אבל את פלוני? ...! - אותו לא צריך לאהוב! לגביו לא חלה מצות וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ, שכן יש לו חסרונות כאלו וכאלו, ואם כך - אי אפשר לאהוב אותו! אומרת על כך התורה - וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ! כמו שאת עצמך אתה אוהב למרות כל החסרונות שיש בך, כך תאהב גם את רעך. עוד לא שמענו אדם שאומר, "בגלל שיש בי מידה של גאווה או כעס, אני לא אוהב אותי". אדם אוהב את עצמו למרות כל החסרונות. ואם כן, כך עליך לנהוג גם כלפי רעך. וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ - למרות שיש בו חסרונות.

קשה לקיים מצוה זו, לאהוב כל יהודי למרות חסרונותיו. אבל אפשר למצוא סיוע לקיום מצוה זו, ע"י מצוה אחרת שמופיעה בפרשה, והיא - "בְּצִדְקַת תְּשַׁפֵּט עַמִּיתְךָ" (שם, טו). חז"ל לומדים כמה וכמה הלכות מפסוק זה, ואחת מהן היא - "הַיְיָ דָן אֶת חֶבְרֹן לְכַף זְכוּת" (שבועות ל, א). כלומר, אדם שעל פי מעשיו יש מקום ללמד עליו חובה - אף על פי כן, אם איננו מן הרשעים הגמורים, אלא מן הצדיקים או מן הבינוניים, חובה לדונו לכף זכות². וכן, אם אינני יודע אם הוא צדיק או רשע, ראוי לדונו לכף זכות³. אם אדם יקיים מצוה זו, יהיה לו קל יותר לקיים גם את מצות "וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ". ימצא כבר תירוץ לחסרונות של חברו. לעצמו, אם אדם נכשל באיזה דבר - הוא יודע למצוא נסיבות מקלות לכשלונו. ממילא, גם את חברך אתה צריך לדון באופן כזה. לחפש כל מיני צדדים להסביר את מעשיו, גם אם עשה דברים לא נכונים. אולי לא היה כל כך מזיד, (מה שהרבה פעמים נכון), או שלא כ"כ ידע את חומרת הענין, או שלא חשב מספיק על תוצאות המעשה שיעשה, או דברים אחרים. תמיד לדון לכף זכות את החבר, לא לכף חובה. אם יעשה כך, יוכל יותר בקלות לקיים גם את מצות "וְאַהֲבַת לְרֵעֵךְ כָּמוֹךָ".

אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו

אחד האמצעים המסייעים בלימוד זכות על הזולת, הוא הכלל שאמרו לנו חז"ל, "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" (אבות פ"ב מ"ד). מה פירוש "מקומו"? שמעתי בזה מאבי מורי ז"ל, שלפעמים "מקומו" הוא כפשוטו ממש - מקום גיאוגרפי. למשל, אי אפשר לדרוש מאדם שגדל והתחנך ברוסיה, שיהיו לו הבנות והשגות כמו לבחור שהתחנך בישיבות הקדושות שבארץ ישראל.

צריך לרדת לסוף דעתו של אדם לפי מקומו ולפי שעתו.

היה לי מעשה עם שני יהודים שבאו אלי, האחד טען שהשני אמר לו: "אני ארצה את אשתך"! (ר"ל) והשני אמר שאמר זאת בתמיהה ("אני ארצה את אשתך"?!)... פשוט, האחד לא הבין את סגנון הדיבור של חברו, מפני שגדלו במקומות שונים, שלהם סגנונות דיבור שונים. "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" יכול אפוא להתפרש לפעמים כפשוטו ממש.

אך כמובן, "מקומו" אינו רק כפשוטו. לפעמים "מקומו" צריך להתפרש במובן של הנסיבות שהזולת היה מצוי בהם. למשל, לפני שנים רבות היה כאן בארץ משפט ידוע, "משפט קסטנר", שהיה ויכוח אם פעל מספיק להצלת יהודים בשואה או לא. השופט קבע שקסטנר "מכר את נפשו לשטן". אני ודאי שלא יכול לדון, אבל אותו קסטנר סיפר איך שאייכמן ימ"ש היה משפיל אותם, מריץ אותם בכל שעות היום והלילה, והיו יוצאים מלפניו תמיד יגעים ושטופי זיעה. אינני יודע אם קל כל כך להגיע במקרה זה למקומו של קסטנר, ולהחליט אם עשה טוב או לא. ב"ה שלא היינו מעולם במקומו, וה' ירחם עלינו שגם לא נגיע לעולם למקום כזה. קל מאד לומר על אדם שפעל בתנאים כאלה, שמכר את נפשו לשטן. אולי כן, אינני יודע. על כל פנים, את אייכמן ימ"ש ודאי שאין לדון לכף זכות. מי שמוחזק לרשע גמור, אסור לדון אותו לכף זכות (עי' רמב"ם ורבינו יונה בפירושהם לאבות פ"א מ"ו).

מוטב שלא תדון משתדון

והנה, בנוסף לשני הכללים שהזכרנו, "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו", "והוי דן את כל האדם לכף זכות", ישנו גם כלל שלישי, והוא, שאם אינך מוכרח לדון את חברך - מוטב שלא תדון אותו כלל!

שַׁחַת, מְצַאֲתִי כִפָּר" (איוב לג, כג-כד). ואמרו חז"ל, שלפעמים יש לאדם רק "מְלַאֲךְ מְלִיץ אֶחָד" שנברא ממעשה טוב אחד ויחיד שעשה⁶, וגם במלאך זה יש רק חלק "אֶחָד מְנֵי אֶלֶף" שמליץ טוב עליו - כי יש באותו מעשה תִּשְׁעַת מֵאוֹת תְּשַׁעִים ותשעה חלקים של עבירה, ורק חלק אחד של מצוה - ואף על פי כן גם זה מספיק לפעמים להציל את האדם מִכְּרֶחֶת שַׁחַת (שבת לב, א). צריך א"כ לחפש זכות בכל מחיר. גם כשיש תשע מאות תשעים ותשעה צדדים לחובה, אולי יש גם צד אחד של זכות.

"וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" בחיי הנישואין

המצוה של "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" קיימת בין כל שני יהודים, אבל הגמרא מזכירה אותה במיוחד בנוגע לקשר שצריך להיות בין בעל לאשתו. בעל ואשתו צריכים לקיים ג"כ "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ". לכן אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" (קדושין מא, א). זהו ענין חשוב מאד בקשר בין בעל לאשתו, שיהיו באהבה שלמה.

חז"ל הרי אמרו, שהקב"ה שינה מפני השלום. ששרה אמרה (בלבה) על אברהם "נִאֲדָנִי זָקֵן" (בראשית יח, יב), וה' שהוא אמת וחותרמו אמת, שינה מן האמת ואמר לאברהם ששרה אמרה "נִאֲדָנִי זָקֵן" (שם, יג), כדי לא ליצור פירוד בין אברהם לשרה. אמנם לא היה חשש שאברהם אבינו יגרש את שרה או יתקוטט עמה אם ידע שאמרה עליו שהוא זקן, ומה גם שאברהם באמת היה אז זקן, אך בכל זאת הקב"ה משנה מן האמת כדי לשמור על הקירבה המירבית בין אברהם לשרה. שלא יהיה לאברהם אפילו צל של תרעומת על שרה אשתו. אסור שיהיה אפילו צל של קפידה בין בעל לאשה.

בדור שלנו, אחד האסונות הגדולים הוא ריבוי מקרי הגירושין בעם ישראל. פעם לא היה שכיח הדבר הזה, והיום, לצערנו הרב, פירוק המשפחה הוא דבר נפוץ, אפילו בציבור הדתי. איך נהיה המצב הזה? בין השאר, בגלל שלא נזהרים ללמד זכות זה על זה. עם כל צד היה משתדל יותר לזון לכף זכות, לא היו כל כך הרבה מקרי גירושין כמו שרואים היום. למשל, האשה טורחת לבשל ארוחת צהרים לבעלה. הבעל מגיע הביתה, רואה את המרק, ובמקום לומר "איזה אוכל נפלא הכנת לי היום", הוא אומר: "אוף! הרי אמרתי לך שאינני סובל מרק אפונה"!!! נו, אז מה אם אמרת? אסור לשכוח?! למה אינך מלמד זכות על אשתך, שהשתדלה בס"ה להכין עבורך אוכל שתאהב, ושכחה שאינך אוהב מרק אפונה? ויכול להיות גם מקרה הפוך: הבעל קונה בגד לאשתו לכבוד יום הולדתה, מביא הביתה, והאשה אומרת: "אוף! שוב הצבע שאינני סובלת"! במקום ללמד זכות על הבעל,

שאל אותי פעם מישהו: "פלוגי עשה דבר מסויים. איך ניתן לזון אותו לכף זכות?" אמרתי לו, שבאמת אינני יודע איך לזון אותו לכף זכות, אבל מי אמר שצריכים לזון אותו בכלל? מה זה ענינו, מה עשה אותו פלוגי, ולמה עשה? אם היו מציעים לי להשתתף עם אותו פלוגי באיזה עסק, או להשתדך איתו, אז הייתי צריך לזון, האם כדאי לי הדבר, או לא. אבל כשאין לי שום עסק עם אותו אדם, למה לי לזון אותו? שופט כל הארץ, הוא יעשה משפט, והוא ידון וישפוט את אותו אדם. אני - לא צריך לזון אותו. רק כשמוכרחים לזון, אז "בְּצִדְקָה תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ", ו"אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו". אבל כשאין הכרח לזון - אז שָׁב ואל תעשה עדיף, ומוטב שלא תדון את חברך כלל. כך נראה לעניות דעתי⁴.

למי נושא עון? - למי שעובר על פשע

בענין החיוב לזון לכף זכות, אמרו חז"ל: "הזן חבריך לכף זכות, דנין אותו לזכות" (שבת קנז, ב). מי שמקטרג על אחרים - גם עליו יהיו קטרוגים בשמים. ומי שזן לכף זכות - דנים גם אותו לכף זכות בדיני שמים. [ומי שנמנע מלזון את חברו - וכפי שהזכרנו, שאם אין הכרח לזון, מוטב שלא לזון כלל - גם בשמים יעברו על מעשיו בשתיקה, ולא ידונו אותו על דברים שהיה מקום לזון אותו עליהם לחובה]. כדאי אפוא מאד, להשתדל לזון כל אדם לכף זכות. חז"ל אמרו, שאפילו אברהם יצחק ויעקב לא היו יכולים לעמוד בדין, אם היה הקב"ה מְמַצֵּה עִמָּם את מלוא עומק הדין (ערכין יז, א). לכן, כדאי מאד שלא לדקדק בדין עם אחרים, כדי שגם איתנו לא ידקדקו בדיני שמים. אמנם הראשונים אמרו, שהחיוב לזון לכף זכות אינו אמור ברשעים, ומי שמוחזק לרשע גמור, אסור לזון אותו לכף זכות, וצריך לזונו לכף חובה (עי' רמב"ם ורבינו יונה בפירושהם לאבות פ"א מ"ו), אבל מי שלא מוחלט עליו שהוא רשע, צריך לזונו לכף זכות. צריך להניח שהוא צדיק, ולא שהוא רשע.

הנביא אומר: "מִי אֶל-כְּמוֹךָ, נִשְׂא עוֹן וְעָבַר עַל פְּשָׁע" (מיכה ז, יח). ואמרו חז"ל, "למי נושא עון? - למי שעובר על פשע" (ר"ה יז, א; מגילה כח, א) [והגור"א גורס להפך: "למי עובר על פשע? - למי שנושא עון"⁵ (הגהות הגר"א שם ושם)]. מי שבעצמו "עָבַר עַל פְּשָׁע", מלמד זכות על מי שפשע נגדו ומתעלם מרעתו - גם הקב"ה מתנהג עמו במדה זו. ומי שאינו "עָבַר עַל פְּשָׁע", גם הקב"ה לא עובר על פשעו, ואז קשה מאד לעמוד בדין. אם אברהם יצחק ויעקב לא היו יכולים לעמוד בדין, מי יכול לחשוב שהוא כן יכול לעמוד בדין?...

רואים גם, עד כמה מעשי בני אדם מורכבים. הם לא "שחור לבן". הפסוק אומר, "אִם יֵשׁ עָלָיו מְלִאֲכָה מְלִיץ אֶחָד מְנֵי אֶלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרוּ - וְיִחַנְּנוּ, וַיֵּאמֶר: פְּדֵעָהוּ מִכְּרֶחֶת

להעלים המומים, ולהזכיר רק המעלות ("בן יהוידע" שם). וכפי שאמרנו, לא רק בשמחת הנישואין כך, אלא זו צריכה להיות הנהגתו של הבעל גם בהמשך חיי הנישואין - לשבח את אשתו במעלותיה, ולהתעלם מחסרונותיה ולא להזכירן.

"וְהָיָא חֲבֵרְתָּךְ וְאִשְׁתְּךָ בְּרִיתְךָ"

הקשר בין איש לאשתו רומז גם לקשר בין הקב"ה לכנסת ישראל. האהבה בין איש לאשתו רומזת לאהבה שבין הקב"ה לכנסת ישראל. ממילא, כשנעשה פגם באהבה בין איש לאשתו, ח"ו נעשה פגם גם באהבה שבין הקב"ה לכנסת ישראל⁷. צריכים לדאוג שהקב"ה יקרב את עם ישראל, שלא ירחק אותו ח"ו. לשמור בכל הכוחות, שיהיה שלום בין איש לאשתו. הרמב"ם כותב: "צוו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יתר מגופו ואוהבה כגופו... ולא יטיל עליה אימה יתירה, ויהיה דיבורו עמה בנחת, ולא יהיה עֶצֶב ולא רוֹגֵז" (רמב"ם הלכ' אישות פט"ו הי"ט). ועוד כתב: "וכן צוו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי... ויהיה בעיניה כמו שר או מלך... זה הוא דרך בנות ישראל ובני ישראל הקדושים הטהורים... ובדרכים אלו יהיה ישובן נאה ומשובח" (שם הי"ט). כמובן, צריך להזהר שלא להתקרב באופן האסור, לשמור על כל ההלכות הנוגעות לטהרת המשפחה וכדו', אבל עד כמה שאפשר - יש לקרב את האשה בכל צורה שהיא, ולא לרחק ח"ו. לא ליצור ריחוק חלילה בין הקב"ה לכנסת ישראל. כי מה שאדם עושה בעולם הזה, משפיע בעולמות העליונים. איננו יודעים עד כמה אנו משפיעים, עד כמה כל מעשה הכי קטן שלנו משפיע בעולמות העליונים.

כבר הזכרנו, שמצות "וְאִשְׁתְּךָ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" נאמרה במיוחד גם בנוגע לאיש ואשתו. הַרְצֵה הַעֵיקָרִי שֶׁל הָאָדָם, הרי זו אשתו. הנביא מכנה את האשה "חֲבֵרְתְּךָ וְאִשְׁתְּךָ בְּרִיתְךָ" (מלאכי ב, יד). החבר הכי טוב שיש לאדם. לא כמו שכתב פעם אברך אחד לראש הישיבה שלו, לאחר נישואיו: "אוי, מה עשיתי? למה התחנתתי? עד עכשיו ישנתי בחדר עם בחור תלמיד חכם, ועכשיו אני ישן בחדר עם אשה עם הארץ"... "וְהָיָא חֲבֵרְתָּךְ וְאִשְׁתְּךָ בְּרִיתְךָ"! "וְאִשְׁתְּךָ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ"! הרי גם אתה לא מושלם בלי חסרונות. אלא שאת החסרונות שלך אתה "מטייה" ולא רואה. אם כך - גם את חסרונותיה של אשתך "מטייה". אפשר להעיר לפעמים משהו לאשה, אבל רק בעדינות, ח"ו לא בהקפדה ולא בצעקות. ובדברים שקשה לה לתקן - הנח לה, כמו שאתה מניח לעצמך. הרי גם לך יש חסרונות, ולא תמיד אתה טורח לתקן אותם. אומר בתפלת יום הכפורים, שבעזרת ה' בשנה הבאה תהיה יותר טוב, ואחרי יוה"כ - עולם כמנהגו נוהג. אם כך, גם אצל אשתך

שבס"ה התכוון לשמח אותה, ולא ידע שצבע זה אינו אהוב עליה. על שטויות כאלו מתחילות לפעמים מריבות, שמתפתחות אח"כ למריבות רציניות יותר, שלא נגמרות עד שהזוג מגיע לגט, והנכסים מתחלקים שווה בשווה בין הטוען הרבני של הבעל לטוען הרבני של האשה. הכל - מפני שלא דנים מספיק את בן הזוג לכף זכות.

צריך עד כמה שאפשר לחזק את האהבה בין איש לאשתו. ללמד זכות זה על זה, ולהכיר טובה. הרי הבעל חייב המון הכרת טובה לאשתו, על כל מה שהיא עושה בשבילו. מכינה אוכל, ודברים אחרים, ובע"ה גם יולדת לו בנים, ומגדלת אותם, הרבה הכרת טובה צריכה להיות מצד הבעל לאשתו. במקום להביע תרעומת על משהו שהוא לא כ"כ מרוצה, להביע יותר את הכרת טובה, את ההערכה על כל מה שאשתו עושה עבורו. צריכים להיות בוני עולמות, לא מחריבי עולמות.

חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל היה רגיל לומר לאשתו בכל שבת לאחר הסעודה: "אה! צ'ולנט כזה עוד לא היה! ואמר לי פעם, שזוהי אמת לאמיתה, כי צ'ולנט כזה בדיוק - באמת עוד לא היה. היה רק יותר מלוח, או פחות מלוח, עם יותר שומן או פחות שומן... אבל בדיוק כזה - לא היה. על כל פנים, רצה לשבח את אשתו ולשמח, לכן אמר לה תמיד: "צ'ולנט כזה - עוד לא היה"! זו הדרך שבה צריך אדם להתנהג עם אשתו. אותה על מעלותיה, על חכמתה, על חריצותה וזריזותה, על כשרונותיה והצלחותיה, על יופיה וחינה, לחשוב על דברים מתאימים, לא לומר סתם דברים שלא לענין, לחפש את הנקודות הטובות, ולא את השליליות, [הגם שיש גם כאלה, כי אין אדם שאין לו חסרון].

הגמרא הרי אומרת: "כיצד מרקדין לפני הכלה? - בית שמאי אומרים, כלה כמות שהיא. ובית הלל אומרים, כלה נאה וחסודה" (כתובות טז, ב). וקשה לכאורה: למה אמרו "כיצד מרקדין לפני הכלה", ולא "כיצד מקלסין"? הרי הענין הנידון הוא מה "אומרים" לפני הכלה (רש"י שם), ולא כיצד רוקדים לפניה! יש שתירצו שאלה זו כך: הרי כולי עלמא מודים, שיש להעלים את מומי הכלה, ולדבר רק במעלותיה; וכל המחלוקת היא - כיצד לעשות זאת. לבית שמאי - די שלא יזכירו המומים, ויזכירו רק המעלות. "לפי יופיה וחשיבותה מקלסין אותה" (רש"י שם יז, א ד"ה כמות שהיא). ולבית הלל - לא די שישבחוה במה שיש בה, אלא צריך לשבחה לגמרי. שאם ישבחה רק במעלותיה, יהיה משמע מזה ששאר המעלות אין בה, ונמצאת מתגנה על בעלה (תוס' שם ד"ה כלה). עכ"פ, לכולי עלמא צריך להעלים את חסרונות הכלה, ולהזכיר את מעלותיה. ואם כן יש לומר, שלכן אמרו כאן "כיצד מרקדין לפני הכלה", ולא "כיצד מקלסין". ד"מרקדין" הוא לשון הרקדת קמח, שמברדיל הפסולת מן הסולת. וכן כאן - צריך

אשה, שנתן לי בנים, וכל הטובות שה' גמל לי. לא להיות כפוי טובה ח"ו, כמו אדם הראשון, שחלק מהחטא שלו היה, שכפר בטובתו של הקב"ה. "הָאִשָּׁה אָשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נְתִנָּה לִי מִן הָעֵץ נְאֻמְךָ" (בראשית ג, יב) - "כאן כפר בטובה" (רש"י). וזה עוד אדם הראשון, שלא היתה לו אשה אחרת לבחור בה. היום אדם לפעמים חושב, "חבל שלא התחתנתי עם אשה פלונית". על זה אמרו, שלכן אומרים בברכה: "שמח תשמח רעים האהובים, כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". שהשמחה בגן עדן היתה, שאדם הראשון לא חשב לעצמו, "חבל שלא התחתנתי עם פלונית", שהרי לא היתה אז שום אשה אחרת להתחתן איתה. בשבילך - זאת האשה. אין מבחר. זו האשה הטובה ביותר, ואין טובה ממנה. אם אדם יבין זאת, בע"ה יחיו חיים טובים ומאושרים כל ימיהם.

אל תצפה תמיד לשינויים. לכתחילה, כשמתחננים, צריך לבדוק ולהזהר שלא יהיו באשה חסרונות שקשה לסבלם. אבל אחרי שבחרת באשה מסויימת, להשתדל לראות רק את מעלותיה. וככל שאתה נשוי לה זמן רב יותר, למצוא בה עוד ועוד מעלות. אם רוצים - אפשר למצוא מעלות בכל אשה כשרה. הרי איננו רוצים שהקב"ה יחפש בנו את החסרונות. הוא בודאי ימצא. ולכן, נשתדל לחפש באחרים רק את המעלות, ואז גם הקב"ה ימצא בנו את המעלות שלנו.

חז"ל אומרים, "החתן דומה למלך" (פרקי דר"א סוף פט"ז - מובא ב"חלקת מחוקק" סי' ס"ד סק"ב, ובגור"א שם סק"א). עד מתי הוא דומה למלך? אומרים העולם - כל זמן שהוא מרגיש שאשתו מלכה. אם הוא כבר לא מרגיש שאשתו מלכה, גם הוא כבר לא מלך. להשתדל לשמור על מערכת יחסים טובה, לשמוח באשה תמיד, להודות לה שנתן לי

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. ועי' מה שכתב הרמב"ן בביאור מצוה זו. וכדבריו מבורר גם ברמב"ם (סהמ"צ מ"ע ר"ו, ובהלכ' דעות פ"ו ה"ג).
2. והיא מצות עשה גמורה מן התורה (רמב"ם בספר המצוות מ"ע קע"ז, "שערי תשובה" שער ג' אות ר"ח).
3. אלא שבכאהי גוונא אין זה חיוב גמור, אלא רק מידת חסידות ("חפץ חיים" בפתיחה, עשין ג', "באר מים חיים" סק"ג). ועי' ב"חפץ חיים" (שם) שבאר על פי זה את הבדל הלשון בין המשנה לברייתא, שבמשנה אמרו "והווי דן את כל האדם לכף זכות" (אבות פ"א מ"ו), ובברייתא אמרו "הווי דן את חברך לכף זכות" (שבועות ל, א), ע"ש.
4. צ"ע, הרי המצוה של "בְּצִדְקָה תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ" מחייבת לכאורה בדוקא לדון את הנידון לכף זכות - גם אם אין לי נפקא מינה מזה - ולא להשאיר אותו "תלוי ועומד", בלא להכריע בדעתי, האם הוא זכאי או חייב באותו מעשה. ואולי קלל זה - דכשאין הכרח לדון מוטב שלא לדון כלל - הוא רק כאשר איני מצליח בשום פנים ואופן למצוא צד זכות לנידון. אז מוטב שלא לדונו כלל, מאשר לדונו לכף חובה. אבל כשאפשר לדון לכף זכות - אז מצוה לעשות כן גם אם אין לי נפקא מינה בדבר.
5. וטעם גירסא זו הוא, שהרי מצינו ש"עוון" הוא לשון מזיד, ו"פִּשְׁע" משמעותו מְרָד, שהוא חמור מעון (יומא לו, ב). גם לשון "נושא" משמעו שהוא מרגיש ומתערעם על הדבר, אלא שבכל זאת הוא סובל אותו, ואילו "עובר" משמעו שאינו מרגיש בו כלל. ולפי זה יתפרש המאמר כך: "למי נושא עון - למי שעובר על פשע". כלומר, אם האדם יעבור וימחול ולא ירגיש כלל את העלבון, גם אם חברו פשע ומרד נגדו להכעיסו - אז יהיה שכרו, שגם הקב"ה יסבול ולא יעניש אותו, אם יעשה נגדו איזה עון של מזיד, ולא במרד. וזה קשה, שהרי נמצא לפ"ז שהקב"ה מודד לאדם זה במידה פחותה ממה שמדד אותו אדם לחברו. ולכן גורס הגר"א להפך: למי עובר על פשע - למי שנושא עון. היינו, דמי שהוא נושא וסובל את חברו שחטא וְעָוָה נגדו בלי מרד, שכרו יהיה, שגם אם יפול ח"ו ביד יצרו וימרוד פעם נגד ה', בכל זאת יעבור לו הקב"ה על פשעו לגמרי. כי מידת טובו ית' מרובה ממידת טובו של בשר ודם.
6. וכפי שמביא שם המהרש"א (שבת לב, א בחידושי אגדות) מחכמי האמת, שכל מצוה שאדם עושה, בורא לו הקב"ה מלאך מליץ ופרקליט טוב, וכן בהיפך, בעושה מעשה רע - בורא לו מלאך רע וקטיגור.
7. לכן "כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (גיטין צ, ב). כי "המזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים" (רש"י שמות כ, כא), וכשאין שלום בין איש לאשתו, גם המזבח לא יכול לבצע את תפקידו, להטיל שלום בין ישראל לקב"ה (ועי' "מחשבות חרוץ" אות ח'). וכך אמרו בזהר: "תנינן, מאן דמתוך אתתיה קדמאה - מדבחא אחית עלוי דמעין... דכל נשין דעלמא בדיוקנא דהאי מזבח קיימי... ואי איהו מתוך לה - אהדר אבנא (דמדבחא עלאה) לגרעונא" (זוהר ח"ב קב, ב - קג, א).